

Hembygdsbladet

Årgång 24, nummer 2
Maj 2022

Enhörna Hembygdsförenings
informationskrift

ENHÖRNA
HEMBYGDSFÖRENING

NATIONALDAGSFIRANDE - 6 JUNI

MÅNDAGEN DEN 6 JUNI KL. 16.00 ÄR DET SAMLING VID ENHÖRNA HEMBYGDSMUSEUM FÖR ÅRETS FIRANDE AV NATIONALDAGEN

Vid museet kommer vi att ha en fanborg och tal. Det blir även körsång under ledning av kantor Emma Willford Thörn. Kaffe, te, kaka, korv och glass finns till försäljning! Kom och njut av en härlig försommardag tillsammans med andra enhörnabor.

Museet öppnar för säsongen!

Välkommen!

NYHETER VÅRA I MUSÉER!

- Vi har en ny spännande utställning om vatten Igår – Idag – Imorgon i Storskolan!
- I skolsalen finns utrotningshotade ord – känner ni igen dem?
- Kungsgården Husabys marker är röjda och trevliga att vandra i, köp en utflyktskorg att ta med!
- Skattjakter för barn är nytt för i år liksom Leta Enhörningar!

Förutom ovannämnda har vi som vanligt ändrat lite här och där. **Varmt välkomna att se allt nytt!**

RAPPORT FRÅN ÅRSMÖTET FÖR ÅR 2021

Äntligen kunde vi ha ett vanligt årsmöte igen! Och naturligtvis drog vår mötestalare Olle Karlsson publik. Olle berättade om fornminnet Kungsgården Husaby som ligger granne med museet och där Olle med ett antal medhjälpare har röjt så att det nu är en trevlig plats att vandra runt i.

Vi startade med årsmötet. Som vanligt var Gunnar Lindqvist ordförande och Anne-Marie Andersson var sekreterare. Protokoll från mötet finns tillgängligt i museet från den 6 juni.

Ny hedersmedlem blir Anne-Marie Andersson som tack för sina insatser för föreningen. Visserligen är Anne-Marie fortfarande styrelseledamot och det är första gången vi utser en hedersmedlem som sitter i styrelsen – men någon gång ska vara den första!

Sedan var det kaffe/te och bröd i mängd, lotterivinster som delades ut och skrifter till försäljning. Vi är så glada över att så många enhörnabor och utsocknes medlemmar finns på plats på våra årsmöten! Det förgyller vårt arbete och får oss att vilja göra mer när vi ser den uppskattning ni ger oss! Tack alla ni som arbetade vid vår sida på mötet och tack alla ni som kom! Det är inte många föreningar förunnat att ha runt 40 personer med på årsmöten!

/Er ordförande Mona

VI HAR MUSEET ÖPPET VARJE SÖNDAG

OBS! NY TID KL 12.00 – 16.00

MEN MISSA INTE VÅRA
SPECIELLA ARRANGEMANG

- Nationaldagsfirandet den 6 juni
- Kafferep den 17 juli
- Marknad den 28 augusti (alltid sista söndagen i augusti)
- Mopedrallyt den 18 september

Som ni säkert förstår har vi inte legat på latsidan! Om ni vill vara med och utveckla verksamheten - hör av er!

Alla goda idéer tas emot tacksamt och alla hjälpsamma händer likaså!

Och om ni inte redan är medlemmar - bli det!

Vi behöver er alla!

/Er ordförande Mona

TILL MINNE AV CAY LÖWQUIST - EN SANN ENHÖRNA-PROFIL

Cay föddes år 1934 i soldattorpet Solbacken i Överenhörna. Familjen som bestod av Hertha, Herbert och lillasyster Maud flyttade ofta under hans första levnadsår, för att till slut komma att bo i Hammarby gårds arbetarbostad.

Redan som 6-åring fick han sitt första 5-radiga dragspel av en granne. Det byggde han om till ett 3-radigt. Enligt mamma Hertha spelade han på allting redan som liten gosse. Om han kom till ett hem där det fanns ett dragspel så lånade han det och spelade helt på gehör. Hans syster Maud spelade gitarr och pappa Herbert trummor så de bildade Cays trio. Thore Callmars orkester kom till Enhörnas gamla dansbana på 50-talet och då fick de för första gången uppträda med sin musik tillsammans med dem. Därefter blev de flitigt anlitade överallt i socknen, på logdanser, julgransplundringar, 50-årsfester och många tillställningar både i Södertälje och Enhörna.

Cay arbetade med olika verksamheter innan han bestämde sig för att bli målarlärling och så småningom hade han egen målarfirma. Parallellt med arbetet så var

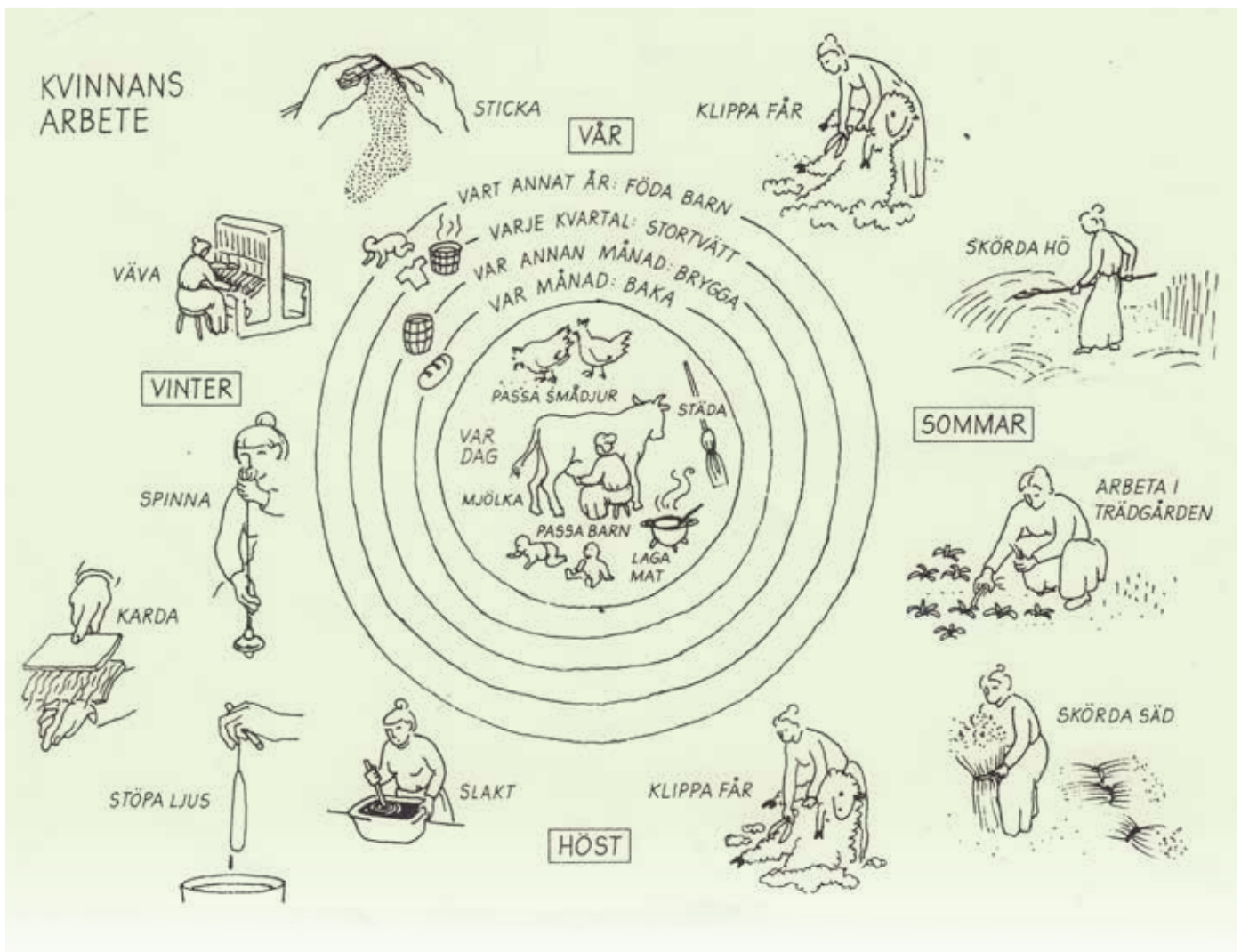
musiken och arbetet med ungdomar på olika fritidsgårdar i Södertälje mycket viktigt för Cay. År 1969 anställdes han på Fritidsförvaltningen.

År 1963 träffade han sin blivande hustru Ylva och de köpte tomt i Ekeby. De flyttade in i sitt nybyggda hus till julen år 1971.

Cay har alltså bott i Enhörna hela sitt liv. Han månade om sin hembygd och ställde alltid upp och stödde många föreningar såsom Hembygdsföreningen, Teaterföreningen, Röda korset och Villaägarföreningen. År 2001 startade han tillsammans med Maria Holmgren den ideella föreningen Mötesplatsen som fortfarande är aktiv. Teaterföreningen var han ordförande i ett antal år.

Vid våra event fanns Cay alltid på plats för att med sitt dragspel ge oss oförglömliga musikstunder. Vi kommer att minnas honom med glädje!

/ Hembygdsföreningen genom Anne-Marie

VÅRA KVINNLIGA FÖREGÅNGARE - KALASKOKERSKOR

Ovan ser vi en tablå över hur kvinnans arbete i det gamla jordbrukarsamhället kunde te sig för ca 100 år sedan. Läs och tänk efter! Detta känns idag förlegat även om kvinnor genom tiderna har tagit ett stort och tungt ansvar för familjen och dess verksamhet.

Jag vill berätta om kvinnor som är föregångare till våra ”matentreprenörer”. En självständig entreprenör med catering som huvudsyssla låter modernt, men det är faktiskt ett yrke som har många år på nacken. Förr gick dessa entreprenörer under benämningen kalaskokerska.

En kalaskokerska var en kvinna som på beställning lagade mat till större kalas antingen i kundens hem eller på lokal. De flesta kalaskokerskor var så kallade självlärda. Man hade arbetat tidigare som husa eller kokerska på herrgårdar eller som hembiträde i en ståndsmässig miljö. De flesta kalaskokerskor var i medelåldern, en del var änkor eller gifta med utflugna barn och andra var ogifta. Det var ett ganska vanligt yrke för kvinnor från tidigt 1800-tal till långt in på 1900-talets mitt. Täljebygdens skickligaste och mest efterfrågade kalaskokerskor hette Greta Löfqvist, Anna Everdahl och Märta Nyström. År 1951 var en kalaskokerskas timpenning 1,75 kr och efter

något år höjdes det till 2 kronor.

Anna Everdahl (1883-1967) hör inte till de självlärda. Hon utbildades på Nya Matlagningskolan i Stockholm, där hon var elev både åren 1904 och 1910. Vintern 1906-1907 arbetade Anna i kronprins Gustafs kök. Det var året innan han, som Gustaf V, blev vårt lands konung. Anna bildade familj och blev bondhustru i Enhörna och arbetade som kalaskokerska i närmare 15 år. Under den tiden blev hon hämtad och körd till kalasgården med häst och vagn. Vid stora kalas kunde Anna stanna i huset under flera dagar. Allt lagades från grunden. För potatisskalning och andra enklare sysslor skulle det finnas hjälp i köket. När ruschiga Anna kom till huset blev där fart och liv. Egna rejäla grytor och alla specialverktyg hade hon med sig. Kalasrätterna var många. Hur man lyckades hålla allt varmt med hjälp av en liten järnspis- det var rena trolleriet! Flera av hennes recept finns bevarade än i dag men beskrivningarna är kortfattade och få. Vi har i det här bladet skrivit ned några av hennes julrecept. Hon arbetade företrädesvis på Nöttesta Pensionat och även på Ekensbergs slott.

Anna Ewerdahl dog år 1967. Hon fick en mycket kunnig efterträdare i Enhörna. Alma Hedström som först var kokerska på Ekensberg i Överenhörna. När Alma gifte sig och blev fru Lundberg blev hon Enhörnas nya kalaskokerska. Hon var verkligen outhärlig för socknen

och dess fester. Även servitriserna hade viktiga uppgifter. Man arbetade ofta i samma "lag". Servitriserna kom tidigt till middagen för att bland annat duka och ordna eventuella dekorationer.

När kalaskokerskans betydelse för fester och tillställningar minskade, försvann själva begreppet. Idag gör catering-firmor kalaskokerskan jobb även om de oftast inte lagar maten på plats utan i de lokaler som firman huserar i.

Ovanstående artikel bygger till stor del på intervjuer som Barbro Sjöström gjort under sin aktiva tid.

/Anne-Marie

Anna Everdahl

Apropå vår vattenutställning i museet vill vi ge exempel på en av Enhörnas naturliga källor.

MARS KÄLLA

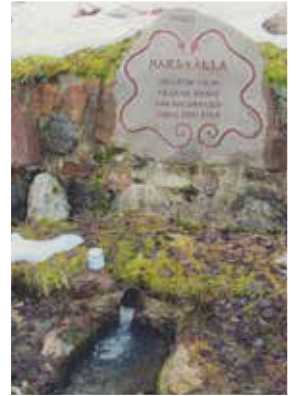
På Gillberga mark ligger den s.k. Marskällan, en källa som rinner mot norr och således enligt folktron är en helig eller undergörande källa. Dit vandrade i forna dagar hela socknens ungdom på Trefaldighetsafton för att dricka sig hälsa. Man medförde skopa eller glas och drack tre gånger. Det var i och för sig ingen dålig dryck, tvärtom. Sedan bar det iväg till någon loge för att dansa. Så drack man och dansade sommaren in.

I Sofi:s (Språk – Och Forskningsinstitutets Ortnamnsförteckning) sägs följande: Mars Källa – en outsinlig offerkälla å Tuna, Ytter - Enhörna socken.

Källan höll på att försvinna då Paul Weigl beslöt att "ta fram" den. Idag rinner vattnet året om. En sten är rest och ristad av Paul Weigl år 2003.

Texten lyder: Mars Källa
Den som tror
På dess kraft
Får hälsan och oskulden åter

Färdbeskrivning: Åk till Ytter-Enhörna kyrka. Efter kyrkmuren norrut finns en skylt som visar vägen mot källan. Fler skyltar finns utefter vägen.

ETT FOTO BERÄTTAR

Fotot är taget i början av 1930-talet vid pensionat Granlunden i Överenhörna. Man ser gäster som samlats runt eftermiddagens kaffebord på den lilla uteverandan. Notera den vackra snickarglädjen. Kaffepetter står mitt på bordet och gästerna håller sina kaffekoppar i händerna. Flickan på trappan äter på en bulle. I bildens högerkant syns ett antal bikupor. Man ser också att björkar har satts upp på bägge sidor av gången ut till trädgården, är det kanske midsommar?

Pensionatsgäster på Granlunden

Granlunden var pensionat från början av 1930-talet till 1940. Gäster kom ut för att tillbringa en eller flera sommarveckor på landet. Man promenerade, gick till Mälaren och tog ett bad eller bara satt och latade sig i solen. Det berättas att varma dagar ville man sitta nere vid sjön och då förväntade man sig att eftermiddagskaffet skulle serveras där. När kriget kom slutade man med rörelsen,

men flera gäster kom ändå ut för att bo där under perioder när oron fanns att även kriget skulle komma till Sverige.

/Britt-Mari

MIN MOR - ÄNNU EN STARK KVINNA

Märta Borg och Otto Hedengren år 1929 i Oscars kyrkan

När vi talar om kraftfulla kvinnor under gångna tider vill jag gärna nämna min egen mor!

Hon föddes år 1904 och bodde sina första levnads år i Stockholm. Hennes far var skaptygförvaltare i det militära vilket betydde att han hade hand om krut och annat farligt

material i kruthuseten i stockholmstrakten. Detta innebar att han hade ansvaret för Kruthuset som ligger på Ridö.

På tidigt 1900-tal hade min morfars familj tillgång till den villa som låg strax nordväst om Kruthuset. Hans stora familj tog ångbåt från Stockholm och tillbringade somrarna på Ridö. Familjen bestod av två söner och sex döttrar. Efter år 1920 bekantade de sig med arrendatorfamiljen på Ridö Gård. I den familjen fanns sex gossar och tre tjejer.

Kärlek uppstod mellan Otto, min pappa och Märta, min mamma. De gifte sig år 1929 och Märta flyttade ut till Ridö. Hon kom från en miljö i Stockholm där hennes alla syskon fick utbildning, de hade god ekonomi och hade alla bekvämligheter i det hus där de bodde i det skammunitionsförrådet på Gärdet, där nuvarande Sveriges Radio numera ligger.

Kärleken gjorde att hon lämnade ett bekvämt liv och kom till Ridö som år 1929 saknade alla bekvämligheter. Det fanns ingen elektricitet, ingen telefon, vatten fanns i Mälaren och torrass på gården. Det var dessutom en patriarkal miljö där männen bestämde allt. Hon fick lära sig att ta vara på slakten, mjölka kor, arbeta på åkrarna sysslor som hon ens aldrig sett!

Allt sådant kvinnogöra på landet blev hennes vardag, dessutom fick hon fem barn och hade två till tre drängar i sitt hus dagligen. Alla skulle ha mat tre gånger om dagen med kaffe däremellan. Eftersom det inte ens fanns elektricitet hade man ej tillgång till kyl och frys så hon bakade minst tre gånger i veckan! Den mesta födan fanns för övrigt i skogen, på åkrarna och i trädgården samt i ladugården, hönshuset och svinstian. Men det var mycket arbete som skulle till innan maten stod på bordet. Redan på 40-talet ordnade pappa Otto ett slags enkelt elverk där batterier laddades genom mjölkmaskinsmotorn då den var igång. En omgjord radio, strykjärn och belysning fick

Märta Hedengren "klappar tvätt" år 1933.

sin ström genom detta ”elverk”, som förenklade tillvaron något för husmor Märta.

År 1954 fick man ”riktig” ström genom en kabel på sjöbotten från fastlandet så då kunde man införskaffa fryskyl, hushållsmaskiner tvättmaskin och man fick in vatten i huset! Detta var revolutionerande!

Mor Märta var absolut ingen kalaskokerska men hon var en mycket duktig matlagerska. Att laga mat varje dag till ett hushåll på omkring tio personer fordrade både kunskap, uppfinningsförmåga och styrka! Frukosten skulle antingen bestå av havregryns- eller mannagrynsgröt med smörgås och pålägg samt kaffe. Middag åt man klockan 12 vilken bestod av en rejäl husmanskost med efterrätt varje dag. Kaffe skulle oftast serveras ute på gårderna så kaffekorgen skulle förberedas under middagsrasten och efter kvällsmjölknigen kom kvällsmaten fram på bordet. Den bestod av någon enklare rätt såsom en äggrätt eller en rest från en annan måltid. Den mesta maten kom som sagt från den egna närmiljön så det var inte så mycket som köptes på affären. Kaffe, socker, kryddor och pappersvaror är det enda jag kommer på.

Eftersom Otto åkte till Stallarholmen och malde mjöl så hade man mjöl som förvarades i en bod under hela året. Även rotfrukterna fanns i jordkällaren under hela året. Mor Märta såg till att ta till vara på allt. Hon malde kött, gjorde korv, och hon konserverade en del från slakten, t.ex. Man rökte och saltade på gammeldags vis innan man fick ström till ön. Därefter gjordes det mesta på ett modernt sätt och mycket köptes i Aska affär som körde

varorna till Horns brygga där pappa Otto hämtade dem.

Att själv laga mat till ett hushåll på fyra personer med alla bekvämligheter har ibland känts ganska krävande. Då går mina tankar till min mamma som trots allt arbete aldrig klagade utan sa att det var hennes bästa tid i livet när hon hade alla de närmaste omkring sig och hon kände sig oerhörd behövd och älskad.

/Anne-Marie

Rättelse av bild. Orgelfasad (1855). Arkitekt J.E. Söderlund

I förra numret av hembygdsbladet blev det fel bild i artikeln om Orglarna i Överenhörna Kyrka.

Den rätta bilden (orgeln) är denna.

TIPS! GÖR EN UTFLYKT I ENHÖRNABYGDEN

Ovan:

Lurberget med en magisk vidsträckt utsikt över Mälarens vatten.

Till vänster:

Kungsgården Husabys marker är nyröjda och trevliga att vandra i!

Till höger:

Gör en utflykt till "Bautastenen" i Överenhörna. På en kulle med gravar från järnåldern (500 f Kr - 1000 e Kr). Vackert belägen alldeles intill Emyhemmet.

Börja gärna i museet där du kan köpa en utflyktskorg att ta med på utflykten.

ENHÖRNA HEMBYGDSFÖRENINGENS STYRELSE

Mona Elveskog, ordf.	070/214 55 01 (elveskog@telia.com)
Britt-Mari Gylefors, sekr	070/535 84 56 (b.gylefors@telia.com)
Birgitta Wahlstedt Wulkan, kassör	073/622 21 95 (birgittawahlstedtwulkan@hotmail.com)
Anne-Marie Andersson	070/672 42 46 (anne-marie.majhem@telia.com)
Kicki Lindqvist	070/990 40 83 (kickilindqvist1947@gmail.com)
Bengt Johansson	072/877 24 34 (iobjohansson@ekeby-ktv.net)
Juha Nyberg	070/325 99 03 (juha.nyberg@linearis.se)
Silvana Lindgren Majander	076/724 41 58 (silvana.lindgren@gmail.com)

Stöd oss också genom att köpa våra skrifter, filmer och vy-/presentkort att ge bort som gåvor eller presenter. De kan köpas på museet, på Norrlöts Handelsträdgård eller på Destination Södertälje (turistbyrån).

E · N · H · Ö · R · N · A

HEMBYGDSFÖRENING

c/o Elveskog, Norr Gård 1, 151 96 Enhörna
Medlemsavgiften är 150/200:-/år (ensild/familj).
Plusgiro 23 89 45-0 | Swish 1234006839

Hembygds museet håller öppet söndagar under juni - september 12.00 - 16.00.

Tag kontakt med någon i styrelsen om du vill besöka museet vid annan tidpunkt.

Besök föreningens hemsida:

www.hembygd.se/enhorna-hembygdsforening

